

**Національна академія наук України
National Academy of Sciences of Ukraine
Державний природознавчий музей
State Natural History Museum**

**ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ЕВОЛЮЦІЇ ТА ХОРОЛОГІЇ
ТАКСОНОМІЧНОГО РІЗНОМАНІТТЯ БІОТИ**

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

30 вересня-1 жовтня 2011 року, м. Львів

**THE PROBLEMS OF RESEARCH IN EVOLUTION
AND CHOROLOGY OF BIOTA'S TAXONOMIC
DIVERSITY**

MATERIALS OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

September 30-October 1, 2011, Lviv

Львів 2011

УДК 574.9 : 575.8

Проблеми вивчення еволюції та хорології таксономічного різноманіття біоти: Матеріали міжнародної наукової конференції (30 вересня-1 жовтня 2011 р.). – Львів, 2011. – 166 с.

У збірнику опубліковані матеріали доповідей, представлені на міжнародній науковій конференції у Львові, в яких висвітлено актуальні проблеми вивчення природно-історичних змін і просторового розподілу окремих груп біоти, а також питання про роль природничого музею у науковому відображенні явищ еволюції та біорізноманіття.

Для палеонтологів, зоологів, ботаніків, екологів, працівників природничих музеїв і природоохоронних установ, аспірантів і студентів природничих факультетів.

Організаційний комітет конференції

Юрій Миколойович ЧЕРНОБАЙ, д.б.н., проф.
Ігор Ярославович КАПРУСЬ, к.б.н., с.н.с.
Юлія Юхимівна ШРУБОВИЧ, к.б.н.
Платон Романович ТРЕТЯК, д.б.н., проф.
Лідія Олексіївна ТАСЄНКЕВИЧ, д.б.н., проф.
Данило Михайлович ДРИГАНТ, д.г-м.н., с.н.с.
Олександр Семенович КЛИМИШИН, д.б.н., с.н.с.
Андрій Андрійович БОКОТЕЙ, к.б.н., с.н.с.
Володимир Богданович РІЗУН, к.б.н., с.н.с.
Богдан Григорович ПРОЦЬ, к.б.н., с.н.с.

*Рекомендовано до друку вченою радою
Державного природознавчого музею НАН України*

Усі матеріали представлені в авторській редакції

ЗМІСТ**CONTENTS**

<i>Антонов А.Л.</i> РАСПРОСТРАНЕНИЕ ХАРИУСОВЫХ РЫБ (THYMALLIDAE, SALMONIFORMES) В БАССЕЙНЕ НИЖНЕГО АМУРА И ГИПОТЕЗЫ ФОРМИРОВАНИЯ ИХ АРЕАЛОВ	7
[<i>Antonov A.L.</i> DISTRIBUTION OF GRAYLING (THYMALLIDAE, SALMONIFORMES) IN THE LOWER AMUR BASIN AND HYPOTHESIS OF THEIR AREALS FORMING]	
<i>Варигин А.Ю.</i> ПРОСТРАНСТВЕННОЕ РАСПРЕДЕЛЕНИЕ МАССОВЫХ ВИДОВ ДВУСТВОРЧАТЫХ МОЛЛЮСКОВ В СУХОМ ЛИМАНЕ (СЕВЕРНОЕ ПРИЧЕРНОМОРЬЕ)	10
[<i>Varigin A.J.</i> SPATIAL DISTRIBUTION OF MASS SPECIES OF BIVALVES IN THE SUCHOY LIMAN (NORTH PRICHERNOMOR'E)]	
<i>Войчишин В.К.</i> ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ РАННЬОДЕВОНСЬКИХ ФАУН НА ПРИКЛАДІ БЕЗЩЕЛЕПНИХ (AGNATHA) ПОДІЛЛЯ	12
[<i>Voychyshyn V.K.</i> THE WAYS OF EARLY DEVONIAN FAUNAS GENESIS BY THE EXAMPLE OF PODOLIAN JAWLESS FISHES (AGNATHA)]	
<i>Гірна А. Я., Жукавець Є. М.</i> ФАУНА ПАВУКІВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СТАН ВИВЧЕНОСТІ, ІСТОРІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕНЬ	17
[<i>Girna A.J., Zhukavets J.M.</i> FAUNA OF SPIDERS OF THE L'VIVS'KA OBLAST': A POSITION OF STUDIES, HISTORY AND PROSPECTS OF RESEARCHES]	
<i>Гоблик К.М., Капрусь І.Я.</i> УГРУПОВАННЯ НОГОХВІСТОК (COLLEMBOLA) ЛУЧНИХ ЦЕНОЗІВ ЗАПЛАВИ РІКИ ЛАТОРИЦІ (ЗАКАРПАТСЬКА НИЗОВИНА) ...	21
[<i>Goblyk K.M., Kaprus' I.J.</i> COLLEMBOLA COMMUNITY OF FLOODPLAIN MEADOW CENOSIS OF THE LATORYCIA RIVER (TRANSCARPATHIAN LOWLAND)]	
<i>Годунько Р.Й., Прокопов Г.А., Дяків Х.І.</i> ХОРОЛОГІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РІЗНОМАНІТНОСТІ ОДНОДЕНОК (ЕРМЕМЕРОПТЕРА) ТА ВЕСНЯНОК (ПЛЕКОПТЕРА) ГІРСЬКИХ СИСТЕМ УКРАЇНИ	25
[<i>Godun'ko R.J., Prokopov G.A., Diakiv Kh.I.</i> CHOROLOGY AND SPECIFIC FEATURES OF MAYFLY (ERMEMEROPTERA) AND STONEFLY (PLECOPTERA) DIVERSITY OF THE MOUNTAIN SYSTEMS OF UKRAINE]	
<i>Губин А. И.</i> ФАУНА НЕМАТОД ЗАЩИЩЕННОГО ГРУНТА БОТАНИЧЕСКОГО САДА ЛЬВОВСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМ. И. ФРАНКА	35
[<i>Gubin A.A.</i> NEMATODE FAUNA OF THE PROTECTED GROUND IN BOTANICAL GARDEN OF THE I. FRANKO LVIV NATIONAL UNIVERSITY]	
<i>Гураль-Сверлова Н.В., Гураль Р.І.</i> ПРОСТОРОВИЙ РОЗПОДІЛ МОЛЛЮСКІВ НА ЗАХОДІ УКРАЇНИ ТА МОЖЛИВОСТІ ВИДІЛЕННЯ І ОХОРОНИ ОСОБЛИВО ЦІННИХ ЛОКАЛЬНИХ МАЛАКОКОМПЛЕКСІВ	38
[<i>Gural-Sverlova N.V., Gural R.I.</i> SPATIAL DISTRIBUTION OF MOLLUSCS IN WESTERN UKRAINE AND POSSIBILITIES OF ALLOTMENT AND PROTECTION OF ESPECIALLY VALUABLE LOCAL MALACOSOCOMPLEX]	
<i>Капрусь І.Я.</i> ЦЕНОТИЧНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ КОЛЕМБОЛ НА ТЕРИТОРІЇ ЧОРНОМОРСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА	42
[<i>Kaprus' I.J.</i> CENOTICAL DIFFERENTIATION OF COLLEMBOLA COMMUNITIES ON THE TERRITORY OF CHORNOMORSKY BIOSPHERE RESERVE]	
<i>Капрусь І.Я., Sterzyńska М.</i> РОЛЬ КЛИМАТИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ В ПРОСТРАНСТВЕННОЙ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ РАЗНООБРАЗИЯ COLLEMBOLA	49
[<i>Kaprus' I.J., Sterzyńska M.</i> A ROLE OF CLIMATIC FACTORS IN SPATIAL DIFFERENTIATION OF COLLEMBOLA DIVERSITY]	

**ПРОСТОРОВИЙ РОЗПОДІЛ МОЛЮСКІВ НА ЗАХОДІ УКРАЇНИ ТА
МОЖЛИВОСТІ ВИДІЛЕННЯ І ОХОРОНИ ОСОБЛИВО ЦІННИХ ЛОКАЛЬНИХ
МАЛАКОКОМПЛЕКСІВ
(SPATIAL DISTRIBUTION OF MOLLUSCS IN WESTERN UKRAINE AND
POSSIBILITIES OF ALLOTMENT AND PROTECTION OF ESPECIALLY
VALUABLE LOCAL MALACOCOMPLEX)**

Гураль-Сверлова Н.В., Гураль Р.І.

Державний природознавчий музей НАН України, м. Львів,
e-mail: sverlova@museum.lviv.net

Хоча питання охорони молюсків на заході України підіймалося вже досить давно [6], воно й досі не отримало належної розробки ані для цієї території, ані для України загалом. Яскравим свідченням цього є надзвичайно мала представленість молюсків у Червоній книзі України. Так, серед близька 200 видів наземних молюсків, відомих на даний час на території України, до останньої редакції ЧКУ [14] внесено лише 14 видів, серед яких 4 види трапляються у Криму, а 10 – на заході України, переважно в Українських Карпатах. У той самий час навіть у найближчих околицях Львова присутні рідкісні види наземних молюсків, не занесені до ЧКУ [5, 10]. Для порівняння: у Польщі, де загальний видовий склад наземних молюсків є дещо біднішим, до Червоного списку тварин занесено 75 видів, серед них 28 видів – як такі, що знаходяться під різним ступенем загрози [16].

Серед прісноводних червононогих молюсків України у ЧКУ [14] згадуються лише 2 види з родини Lymnaeidae, один з яких був виявлений на заході України – у затоні р. Західний Буг поблизу м. Сокаль [11, 13]. Хоча лише для родини Planorbidae була пропозиція надати охоронний статус 12 видам, при цьому 5 видів були охарактеризовані як сильно загрозовані, ще 3 види – як загрозовані [12].

Але найгірша ситуація склалася для прісноводних двостулкових молюсків, жоден з яких досі не занесений до ЧКУ [14], не зважаючи на досить добру попередню розробленість цього питання [7]. Не стали винятками навіть рідкісні види з родини Unionidae – *Batavusiana crassa* (Phil.), *Pseudanodonta complanata* (Rssm.), чутливі до якості водного середовища та лише дуже спорадично розповсюджені зараз на території України. Хоча обидва згаданих види занесені до Червоного списку МСОП [15] і охороняються в багатьох європейських країнах. Ще в загрозовішому стані знаходиться на території України *Pisidium lilljeborgii* Cles., відомий лише з декількох озер на Волинському Поліссі [7].

Нагальною потребою є не лише збільшення кількості видів молюсків, які підлягають охороні на загальнодержавному рівні, але й чіткіше визначення статусу червонокнижних видів. Зокрема, у ЧКУ статус *Granaria frumentum* (Drap.) був з незрозумілої причини понижений від I категорії у виданні 1994 р. [13] до “рідкісного виду” у виданні 2009 р. [14]. При цьому йдеться про вид, для якого досі відомо лише декілька місцезнаходжень на території України. Для порівняння: на території сусідньої Польщі *G. frumentum* має статус критично загрозованого виду [16]. Одночасно до останнього видання ЧКУ [14] зі статусом “вразливий” включено *Plicuteria lubomirskii* (Slos.), хоча (і це наочно підтверджує навіть наведена у ЧКУ картосхема) даний вид набагато частіше трапляється на заході України та є значно менш вразливим, ніж *G. frumentum*.

Наступним важливим кроком має стати регіоналізація списків охоронюваних видів. Це дасть змогу вжити необхідних заходів для охорони видів, які не можуть бути

включеними до ЧКУ, але є рідкісними або навіть вразливими на окремих територіях. Це пов'язано з особливостями просторового і біотопного розподілу моллюсків на території України. Зокрема, у степовій зоні охорони можуть потребувати деякі лісові види наземних моллюсків, звичайні на решті території України. На Подільській височині це може стосуватися деяких карпатських видів (за винятком найбільш розповсюджених). У всіх випадках особливо вразливими є види, що знаходяться на межі свого природного ареалу. Хоча ареал багатьох видів наземних моллюсків може значно розширюватися за рахунок антропохорії, що часом значно ускладнює інтерпретацію тих чи інших фауністичних знахідок.

Оскільки серед наземних і прісноводних моллюсків України переважають види відносно невеликих розмірів, які не використовуються безпосередньо людьми (в якості харчових об'єктів, для виготовлення сувенірної продукції тощо), їх охорона пов'язана передусім зі збереженням заселених моллюсками біотопів. Це робить можливим охорону не популяцій окремих рідкісних або зникаючих видів, а цілих комплексів наземних або прісноводних моллюсків. Крім того, охороні мають підлягати також локальні малакокомплекси, які мають особливе значення для збереження видової різноманітності моллюсків окремих територій. Зокрема, у Львові найважливішими у цьому плані є наземні малакокомплекси, які утворилися на території регіонального ландшафтного парку «Знесіння», у лісопарку «Погулянка» та парку «Залізна Вода» [8]. Саме на цих територіях найкраще збереглися елементи первинної лісової малакофауни. Для РЛП «Знесіння» характерним є поєднання на відносно невеликій площі лісових і степових малакокомплексів. У найближчих околицях міста найважливішими для збереження лісової малакофауни є окремі ділянки у Винниківському і Брюховицькому лісопарку [8]. Особливо це стосується ділянки, на якій зареєстровано *Daudebardia brevipes* (Drap.) [5, 10].

Загалом при визначенні особливо цінних локальних малакокомплексів можна користуватися наступними критеріями:

1) наявність у складі малакокомплексів видів, які можна вважати особливо вразливими для України загалом, для заходу України або для окремої території (наприклад, для заходу Подільської височини);

2) наявність видів, що знаходяться на межі своїх природних ареалів (якщо вони не відносяться до пункту 1);

3) висока (порівняно з середніми показниками для даної місцевості) видова різноманітність моллюсків, особливо якщо обстежений біотоп може слугувати джерелом заселення інших територій (для наземних моллюсків така можливість часто є обмеженою природними або антропогенними бар'єрами);

4) специфічність складу або особливостей функціонування малакокомплексу, яка робить його особливо цінним для подальшого вивчення.

Виділення особливо цінних локальних малакокомплексів нерозривно пов'язано з дослідженням просторового розподілу наземних і прісноводних моллюсків. Загалом можна відмітити, що прісноводні моллюски розповсюджені на території України та в її західному регіоні більш рівномірно, ніж наземні. Навіть рідкісні види (зокрема, згадані вище *B. crassa* і *P. complanata*) можуть спорадично траплятися практично по всій Україні. Проте у північно-західній частині України зареєстровано декілька видів прісноводних моллюсків, відсутніх на інших територіях. Це згаданий вище *P. lilljeborgii* з поліських озер, *Lymnaea clavata* (West.) (червонокнижний вид, який, імовірно, слід розглядати лише як внутрішньовидову форму *Lymnaea glabra* (Müll.)) і *Marstoniopsis scholtzi* (A.Schm.) (наведений для України під синонімічною назвою *M. steini* (Mart.) [1]). Два останні види до цього часу були знайдені лише у Західному Бузі на півночі Львівської області [1, 11, 13]. Це робить перспективним подальше обстеження

Західного Бугу та пов'язаних з ним постійних і періодичних водойм на території Сокальського р-ну.

Деякою специфічністю видового складу прісноводних і амфібіотичних молюсків відзначаються Українські Карпати. З одного боку, гірські потоки та інші розташовані у високогір'ї гідротопи мають збіднений видовий склад молюсків. З іншого, саме в Карпатах трапляються деякі види, відсутні на решті території України (2 види з роду *Bythinella*) або взагалі відомі лише для Українських Карпат (амфібіотичні види з роду *Terrestribythinella* та описаний з печерних вод Говерли *Paladilhiopsis carpathica* (Soos) [1]).

Найбільша видова різноманітність наземних молюсків на заході України характерна для Карпат. З просуванням на схід і особливо на північ кількість видів поступово зменшується. Хоча деякі карпатські види молюсків не лише досить часто трапляються на заході Подільської височини, але й зареєстровані у її центральній частині [4]. Порівняно з іншими регіонами України, рідкісні наземні молюски Українських Карпат [2] найкраще відображені у Червоній книзі України (див. вище). Проте, на нашу думку, до цього переліку варто було б додати *Vestia elata* (Rssm.) і *Balea fallax* (Rssm.). За прогнозами, глобальні кліматичні зміни можуть призвести до майже повного зникнення першого з цих видів на території України протягом найближчих 40 років [3]. *Acricula perpusilla* (Reinh.) на території України виявлений поки що лише в одному локалітеті в Карпатському біосферному заповіднику [9]. Для реліктового виду *Pupilla sterri* (Voith) відомі лише поодинокі знахідки у гірській та рівнинній частині заходу України [9]. Потребують детальнішого аналізу сучасне розповсюдження і стан популяцій таких видів, як *Urticicola umbrosa* (C.Pfr.), *Monachoides incarnata* (Müll.), *Discus perspectivus* (Meg.v.Mühl.), *Pyramidula pusilla* (Vallot) (до недавнього часу помилково вказувався для України та багатьох інших країн під назвою *P. rupestris* (Drap.), *Edentiella bakowskii* (Pol.). На необхідність охорони першого і останнього зі згаданих видів вказував ще В.І.Здун [6].

На рівнинній частині заходу України (крім видів, спільних з Українськими Карпатами) особливої охорони потребують 2 види з роду *Daudebardia* [5]. *Helicopsis instabilis* (Rssm.), на нашу думку, є особливо вразливим на території Львівської області, де проходить північно-західна межа його ареалу і де він представлений лише відносно невеликими ізольованими популяціями.

Література

1. Анистратенко В.В., Стадниченко А.П. Литторинообразные, рессоидобразные. – К.: Наук. думка, 1994. – 175 с. – (Фауна Украины. Т. 29. Моллюски. Вып. 1. Кн. 1).
2. Байдашников А.А. Редкие наземные моллюски Украинских Карпат и пути их сохранения // Вестн. зоологии. – 1989. – № 3. – С. 37-41.
3. Байдашников А.А., Титар В.М. Ареал видов рода *Vestia* Hesse, 1916 (Gastropoda, Pulmonata, Clausiliidae) в Украине: современное состояние и прогноз на будущее // Еколого-функціональні та фауністичні аспекти дослідження молюсків, їх роль у біоіндикації стану навколишнього середовища: Зб. наук. праць. – Вип. 2. – Житомир, 2006. – С. 11-14.
4. Балашов І.О. Наземні молюски (Gastropoda) лісостепу України. Автореф. дис. ... канд. біол. наук: 03.00.08 / Інститут зоології НАНУ – Київ, 2011. – 19 с.
5. Гураль Р.І., Сверлова Н.В. Клас: Черевонігі – Gastropoda // Башта А.-Т. В., Канарський Ю.В., Решетило О.С. та ін. Рідкісні види тварин Львівської області. – Львів, 2006. – С. 101-104.

6. Здун В.И. Вопросы охраны моллюсков западных областей Украинской ССР // Охрана природы в западных областях УССР: тезисы докл. – Львов, 1957. – Ч. 2. – С. 11-14.
7. Корнюшин А.В. О видовом составе пресноводных двустворчатых моллюсков Украины и стратегии их охраны // Вестн. зоологии. – 2002. – Т. 36, № 1. – С. 9-23.
8. Сверлова Н.В. Матеріали до моніторингу наземної малакофауни (Gastropoda, Pulmonata) м.Львова та його околиць // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – Львів, 2003. – Т. 18. – С. 127-134.
9. Сверлова Н.В. О распространении некоторых видов наземных моллюсков на территории Украины // Ruthenica. – 2006. – Т.16. – № 1–2. – С. 119-139.
10. Сверлова Н.В., Гураль Р.И. Наземная малакофауна Львова и ее изменения в XX веке // Сверлова Н.В., Хлус Л.Н., Крамаренко С.С. и др. Фауна, экология и внутривидовая изменчивость наземных моллюсков в урбанизированной среде. – Львов, 2006. – С. 10-19.
11. Стадниченко А.П. Прудовиковые и чашечковые (Lymnaeidae, Acroloxidae) Украины. – К.: Центр учебной литературы, 2004. – 327 с.
12. Уваева А., Гураль Р. Особенности распространения и экология моллюсков семейства Planorbidae (Gastropoda, Pulmonata) Украины // Ruthenica. – 2008. – Т. 18, № 2. – С. 25-38.
13. Червона книга України. Тваринний світ / відп. ред. М.М.Щербак. – К.: "Українська енциклопедія" ім. М.П.Бажана, 1994. – 464 с.
14. Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І.А.Акімова. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 600 с.
15. IUCN 2010. IUCN Red List of Threatened Species. Version 2010.4 / www.iucnredlist.org
Wiktor A., Riedel A. Gastropoda terrestria. Ślimaki lądowe // Czerwona lista zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce. Supplement. Alfabetyczny wykaz gatunków kręgowców i bezkręgowców według kategorii IUCN/WCU, z podaniem międzynarodowego statusu prawnego. – Kraków, 2002. – S. 27-33.

Національна академія наук України
National Academy of Sciences of Ukraine
Державний природознавчий музей
State Natural History Museum

Наукове видання

ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ЕВОЛЮЦІЇ ТА ХОРОЛОГІЇ
ТАКСОНОМІЧНОГО РІЗНОМАНІТТЯ БІОТИ

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**PROBLEMS OF EVOLUTION AND CHOROLOGY STUDY OF
TAXONOMICAL DIVERSITY OF BIOTA**

MATERIALS OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

Українською, російською та англійською мовами

Усі матеріали представлені в авторській редакції

Комп'ютерний дизайн Є.Д. Інкін

Адреса редакції:
79008 Львів, вул. Театральна, 18
Державний природознавчий музей НАН України
Телефон / Факс: (032) 235-69-17
E-mail: museologia@museum.lviv.net
<http://museum.lviv.net>

Формат 60×84/8. Ум.-др. арк. 20.16. Наклад 100 прим.
Підписано до друку
Друк різнографічний
Зам. №

Друк ТзОВ «Простір-М»
79000, м. Львів, вул. Чайковського 27

